

HOẠT ĐỘNG GIÁO KHOA

• ThS. TRƯƠNG THỊ VINH HẠNH

Trường Trung học phổ thông Thái Phiên - Đà Nẵng

Sách giáo khoa (SGK) trung học phổ thông đổi mới lần này xuất hiện một mục mới có tên là “hoạt động”. Nhiều câu hỏi, nhiều thắc mắc nảy sinh từ phía giáo viên xung quanh mục này. Nổi cộm nhất là:

- Hoạt động là gì? Có phải sau từ “hoạt động” (hoặc biểu tượng, kí hiệu của hoạt động) chỉ là một câu hỏi, một bài toán, một nhiệm vụ bất kì nào đó, hay trái lại khi đứng sau từ “hoạt động” thì phải là những câu hỏi, bài toán, nhiệm vụ thoả mãn một số điều kiện nào đó?

- Sử dụng mục này trong dạy học như thế nào, có giống như dạy học một ví dụ, một bài tập hay không?

Không tìm được câu trả lời thoả đáng với những tài liệu trong nước, chúng tôi đi phân tích SGK và tài liệu nước ngoài.

Bài viết này đi tìm câu trả lời cho câu hỏi thứ nhất.

1. Vì sao cần có tên gọi “hoạt động giáo khoa”?

Đối tượng mà chúng ta quan tâm ở đây là những hoạt động được tạo thành mục, được trình bày trong SGK một số nước. Trước khi trình bày về hoạt động giáo khoa chúng tôi muốn làm rõ thêm về sự xuất hiện của tên gọi “hoạt động giáo khoa”.

Từ “hoạt động” được nhắc đến khá nhiều trong những năm gần đây. Những người làm trong lĩnh vực phương pháp dạy học (PPDH) thì đã quen với những “hoạt động” liên hệ mật thiết với nội dung môn toán trong giáo trình PPDH toán của GS. TSKH. Nguyễn Bá Kim như: “hoạt động” nhận dạng, “hoạt động” thể hiện, những hoạt động toán học phức hợp, ... Từ “hoạt động” được nhắc đến nhiều hơn khi chúng ta tiến hành đổi mới chương trình, SGK và PPDH. Tuy nhiên, cùng là từ hoạt động, nhưng ở mỗi vị trí, mỗi lúc khác nhau nó lại có một vai trò khác, ý nghĩa khác. Chúng ta có thể thấy điều này qua một số đoạn trích sau đây.

“Nhiều chương trình nghiên cứu PPDH đã chứng tỏ kiến thức mà học sinh thu nhận được từ hoạt động & củng cố nó trong hoạt động của chính mình bao giờ cũng rất tự nhiên, chắc chắn và là cơ sở tốt để hình thành kĩ năng thực hành và vận dụng” [1, tr 11].

“SGK phải giúp thầy giáo tạo điều kiện cho học sinh suy nghĩ và hoạt động, tránh tình trạng học sinh chỉ nghe và ghi chép. [2, tr 9]

“Tuy nhiên, trong một số bài, một số tình huống, các hoạt động thiết kế chưa phù hợp, khó có thể thực hiện được trong thời gian hạn chế của số giờ dạy.

Để khắc phục hạn chế này, các tác giả đã cố gắng chọn lựa các hoạt động phù hợp hơn với thời lượng cho phép” [1, tr7]

Ở đoạn trích thứ nhất, từ “hoạt động” được hiểu: có thể cho rằng học sinh đang ở trong hoạt động nếu đang thực hiện một công việc nào đó như vẽ, đo đạc, tính toán, cắt dán, phát biểu xây dựng bài, ...

Trong đoạn trích thứ hai, chúng tôi hiểu là người viết muốn dùng từ “hoạt động” để chỉ sự vận động ngoài việc nghe và ghi chép.

Trong đoạn trích thứ ba, các tác giả dùng từ “hoạt động” để diễn tả những hoạt động được thiết kế thành mục trong sách giáo khoa Việt Nam.

Từ hoạt động khi được viết trong những ngữ cảnh cụ thể thì nghĩa có thể xác định. Tuy nhiên không phải lúc nào cũng vậy.

Việc chỉ gọi những đối tượng đang xem xét (những hoạt động được tạo thành mục trong các SGK nước ngoài) là “hoạt động” đã gây rất nhiều khó khăn cũng như rắc rối cho việc trình bày của chúng tôi. Chẳng hạn khi chúng tôi đặt tiêu đề cho một số bài báo, nếu viết “Tổ chức và quản lí hoạt động”, “Một số kiểu hoạt động và chức năng của chúng”, “Dạy học bằng phân bố tần số, tần suất thông qua hoạt động”, thì tất cả các từ “hoạt động” đều không rõ nghĩa, người đọc có thể hình dung đến rất nhiều hoạt động, hoặc ngược lại, không thể hiểu được người viết đang muốn nói đến hoạt động gì. Mong muốn cải thiện tình hình, chúng tôi tìm cách diễn giải, bổ sung, chẳng hạn: thêm cụm từ “của học sinh” ở sau từ hoạt động, nhưng tình hình cũng không có gì sáng sủa hơn, vì “hoạt động của học sinh” thì cũng có thể hiểu theo nhiều nghĩa.

Có sự khó khăn này là do sự hạn hẹp về ngôn ngữ. Vì thế để tránh nhầm lẫn và có thể trình bày được về đối tượng này, bắt buộc phải cho nó một cái tên.

Mặt khác, qua phân tích SGK của một số nước, cũng như nghiên cứu một số tài liệu của những nước này, chúng tôi nhận thấy hoạt động được trình bày thành mục trong SGK của nước ngoài mà chúng ta quan tâm ở đây không phải là hoạt động theo nghĩa thông thường, mà nó thoả mãn một số điều kiện về dạy học, nó không giống những mục truyền thống khác (mục ví dụ, mục áp dụng,...). Điều này cũng dẫn đến việc: không thể gọi đối tượng của chúng ta một cách chung chung là "hoạt động" được.

Như vậy, đặt tên cho đối tượng của chúng ta là cần thiết. Chúng tôi gọi những hoạt động này là hoạt động giáo khoa.

2. Hoạt động giáo khoa

Hoạt động giáo khoa được hiểu là một nhiệm vụ học tập, được tạo thành một mục có tên là hoạt động thoả mãn các điều kiện:

- Phù hợp với chương trình;
- Được trình bày rõ ràng, dễ hiểu đối với mọi học sinh tham gia;
- Không được quá đơn giản, quá dễ dàng đến mức chỉ cần thực hiện trong một vài phút; nhưng ngược lại cũng không được quá khó đến mức học sinh phải suy nghĩ quá lâu hoặc không thể giải quyết được dù cho có hợp tác với những học sinh khác;

- Tự bản thân nhiệm vụ này một mình hoặc cùng với những nhiệm vụ khác, cho học sinh một trong các cơ hội sau:

- * Đi đến những phỏng đoán về kiến thức mới;
- * Đi đến kiến thức mới;
- * Hình thành biểu tượng về đối tượng sắp được học;
- * Hình thành kĩ năng mới;
- * Huy động những kiến thức đã được học để tổ chức lại những kiến thức này hoặc vận dụng những kiến thức này vào đời sống thực tiễn.

Có thể thấy hoạt động giáo khoa gợi cho học sinh một thách thức vừa sức về mặt trí tuệ, tạo ra một môi trường cho học sinh tự học. Có thể hiểu điều kiện "hoạt động không được quá khó đến mức học sinh không thể tự mình giải quyết được một mình hoặc với các học sinh khác" nghĩa là hoạt động giáo khoa là một nhiệm vụ thực sự dành riêng cho học sinh. Yêu cầu này được SGK Singapore diễn tả là học sinh thực hiện các hoạt động với sự giám sát tối thiểu, còn những nhà giáo dục Pháp thì nói rằng: loại trừ việc nhờ quá nhiều đến sự giúp đỡ của giáo viên, hoặc là học sinh cần phải có thể một mình hay với các học sinh khác tiến lên trong hoạt động mà không cần sự ứng cứu liên tục của người thầy.

Như vậy, hoạt động giáo khoa không phải là những câu hỏi lật vạt không cần thời gian suy nghĩ, cũng không phải là những bài toán quá khó đến mức học sinh không thể đụng chạm tới hoặc phải nhờ quá nhiều đến sự giúp đỡ của giáo viên.

Từ những điều kiện được nêu trong hoạt động giáo khoa thì ta có thể nhận định rằng, khi dạy học thông qua hoạt động này:

- Giáo viên: Rời bỏ vị trí trung tâm; là người tổ chức, điều khiển cho học sinh tự mình kiến tạo kiến thức mới.

- Học sinh: Là chủ thể của hoạt động học; được định hướng để tự mình xây dựng kiến thức chứ không bị áp đặt với những kiến thức có sẵn của SGK hay bài giảng của giáo viên.

- Kiến thức: Được kiến tạo không bị áp đặt bởi việc trực tiếp truyền thụ từ giáo viên mà nói chung được khuyến khích khám phá bởi người học, xuất phát từ những hoạt động giáo khoa đã được thiết kế.

Đây là những điều mà chúng ta mong muốn trong đổi mới phương pháp dạy học lần này. Vì thế, chúng ta cần nghiên cứu thêm về hoạt động giáo khoa để vận dụng vào dạy học ở Việt Nam.

TÀI LIỆU THAM KHẢO

- [1] Bộ GD - ĐT, Đoàn Quỳnh (tổng chủ biên), Nguyễn Huy Doan (chủ biên), Nguyễn Xuân Liêm, Đặng Hùng Thắng, Trần Văn Vương, *Đại số 10, Nâng cao, sách giáo viên*, NXB Giáo dục, 2006.
- [2] Bộ GD - ĐT, Đoàn Quỳnh (tổng chủ biên), Văn Như Cương (chủ biên), Vũ Khuê, Bùi Văn Nghị, *Hình học 10, Nâng cao, sách giáo viên*, NXB Giáo dục, 2006.)
- [3] Nguyễn Bá Kim, *Phương pháp dạy học môn Toán*, NXB Đại học Sư phạm, 2007 (tái bản)
- [4] Tan Oon Seng. Yap Yew, *Mathematics – A Problem Solving Approach*, book 1 – 4, Federal Publications, Singapore, 1995.
- [5] Bulletin Inter – Irem- Second Cycle, *Máths en Seconde: Enoncés et scénarios*, 1993
- [6] Bulletin Inter – Irem- Premier Cycle, *Nouveaux programmes de seconde, Liai College Seconde*, 1989- 1990.
- [7] *Revedes Institus de Recherche sur l'Enseignement des Mathématiques Repères – IREM*, No 8- Juillet 1992.

SUMMARY

Textbook activities

This article deals with two questions:

- *Why is the term "Textbook activity" needed?*
- *How shall be the textbook activity?*